

KUTATÁS KÖZBEN

Körkép a budapesti hallássérültek társadalmi helyzetéről*

“A fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni.” Így hangzik az esélyegyenlőségi törvény néven elhíresült 1998. évi XXVI. törvény bevezető szövege. A törvény megszületése mérföldkő minden magyar fogyatékkal élő ember életében, hiszen túl azon, hogy kimondja: fogyatékossága miatt senkit nem érhet társadalmi hátrány, megjelöli az életnek azon területeit, ahol az államnak a fogyatékos emberek életét megkönnyítő intézkedéseket kell hoznia, valamint a súlyos mértékben fogyatékos személyek számára anyagi támogatást is előirányoz. A határidőhöz kötött feladatok tehát nyilvánvalóak, azonban magukról az érintettekről csak kevés, nem átfogó, szóránnyos adatok léteznek.

Hazánkban a népszámlálások hosszú évtizedeken keresztül nem tartalmaztak fogyatékos-ságra vonatkozó kérdéseket, mellyel a politikai döntéshozók indirekt módon foglaltak állást e kérdés megítélését illetően. Nem tekintették fontosnak felmérni: mekkora a különböző fogyatékkal élők aránya, melyek legfőbb szociológiai ismérveik. 1949 után először 1990-ben került sor újra a fogyatékosok életkörülményeinek felmérésére, a népesség 20%-át tartalmazó mikrocenzus alapján.¹ A 2001-re tervezett népszámlálás felvételi programjában szintén szerepel majd a fogyatékosság kérdéscsoportja, mely a fogyatékosság jellegén túl, a kialakulás idejére és okára kérdez rá.

Jelen tanulmány a klasszikus értelemben vett fogyatékkal élők csoportjai közül kizárálag egyel, a hallássérültekkel, vagy pontosabban a siketekkel és a nagyothallókkal foglalkozik. Erről a becslések szerint közel félmillió lélekszámú csoportról a mai napig nincs olyan adatbázis, mely megfelelő kiindulópontjául szolgálhatna egy szociológiai felmérésnek.

Vizsgálatunkban bizonyos mértékig támpontul szolgált az említett ‘90-es mikrocenzus. Azonban a hallássérültekre vonatkozó két népszámlálási kategória – “nagyothalló, siket” és “néma, siketnéma” – kialakítása nem tette lehetővé, hogy az általunk vizsgált változókat kategóriánként összevethessük a ‘90-es adatokkal. Sajnos e két kategória felállításának szempontjai nem ismeretesek. Egy csoportba kerültek a különböző jellegű – beszéd- illetve hallási – fogyatékosok, s ugyanakkor az inkább egy kategóriába sorolható siketek és siketnémák két különböző csoportba. A mai gyógypedagógiában már nincs helye sem a siketnéma, sem a siketnéma kifejezésnek, egyedül a siket szó az elfogadott. Siket az, akinél a hangérzékelés teljesen hiányzik, illetve, aki még érzékel hangot, de súlyos fokú halláscsökkenése miatt a beszéd tagolt észlelésére, illetve annak elsajátítására hallókészülék segítségével sem képes. A nagyothallók rendelkeznek hallásmaradvánnyal, mely hallókészülékkel jól hasznosítható, így képesek a beszéd elsajátítására és megértésére.

* Készült a siketek és nagyothallók országos szövetségének megbízásából

1 1990. évi népszámlálás. A fogyatékosok életmóda és életkörülményei (KSH, 1995)

A definíció szerinti meghatározásban túl a siketek és nagyothallók jelentősen különböznek egymástól eltérő szociális helyzetük, kulturális és kommunikációs igényeik, valamint szintén eltérő beilleszkedési lehetőségeik miatt is. Ezkről a különbségekről is szól ez a tanulmány.

Elsősorban anyagi megfontolások vezéreltek minket, amikor úgy döntöttünk, hogy a felmérést csak a fővárosban élő hallássérültek körében végezzük el. A hallássérültekről, mint már utaltunk rá, nem létezik átfogó, a felmérés alapjául szolgáló adatbázis. Megfelelő adatállomány hiányában úgy döntöttünk, hogy a mintát egrészt a hallókészülék-forgalmazó cégek budapesti ügyfelei közül, másrészt a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége Budapesti szervezetének tagállományából vesszük. Ez az eljárás ugyanakkor azt is jelentette, hogy lemondunk arról a szándékunkról, hogy a hallássérültek minél teljesebb köréből merítsük mintánkat. A szervezet tagjai ugyanis csak töredékét, s mint tagok, egy meghatározott rétegét (szubkultúráját) képezik a teljes fővárosi hallássérült populációnak. A kiküldött több mint 1000 kérdőív ből összesen 257 érkezett vissza, mely közel 25%-os válaszadói arányt jelent.

Kérdőívünk öt nagy kérdéskört vizsgált. Jelen tanulmány a válaszadók demográfiai jellemzőit, iskolázottságát, foglalkozását, anyagi helyzetét mutatja be.

Vizsgálatunkban abból a feltevésből indultunk ki, hogy egrészt a hallássérültek társadalmi helyzete rosszabb, mint halló társaiké, másrészt, hogy a siketek és nagyothallók demográfiai és egyéb jellemzői is jelentősen eltérnek egymástól. Ugyanakkor úgy véljük, hogy a hallás teljes elvesztésének, illetve a halláscsökkenés bekövetkeztének ideje szintén nagymértékben meghatározza az egyén szociális jellemzőit, érvényesülési lehetőségeit.

Mintánkat összevetve az 1990-es mikrocenzus reprezentatív – a két hallássérült csoportra együttesen vonatkozó – adataival, arra a következetesre jutottunk, hogy a két adatbázis a kormegoszlás szempontjából közelít leginkább egymáshoz. Az egyes változók szerinti eltéréshez nyilván az is hozzájárul, hogy mintánk csak a Budapesten élő hallássérültekre vonatkozik, míg a népszámlálás adatai országosak. Így, ahogy az alábbiakban látni fogjuk, saját mintánk a valósán sok szempontból jobb képet mutat a hallási fogyatékkal élőkről.

Az 1990-es népszámlálás alapján készült mikrocenzus a korábban említett okok miatt nem tekinthető releváns összevetési alapnak a hallássérültek kategóriái szerint végzett részletes elemzésnél. Az alapvető demográfiai és szociológiai ismérveket a nem fogyatékos lakosság adataival hasonlítottuk össze. Felvételünket nem tekintjük reprezentatívnak, azonban azt gondoljuk, hogy a fővárosban élő hallási fogyatékosokról jó megközelítést mutat.

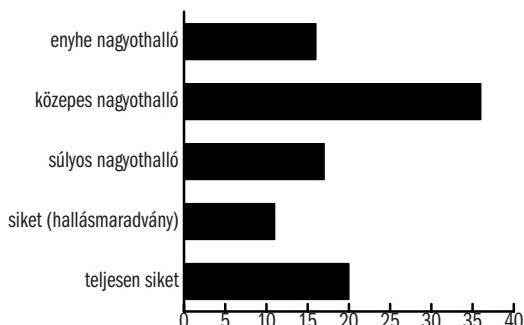
Demográfiai jellemzők

Mintánk összesen 257 esetből áll. Ennek 47,5%-a férfi (122 fő), 51%-a nő (131 fő), és 1,6%-ban nem volt erre vonatkozó adat (4 fő). A népszámlálás adatai szerint ez az arány: 51%-a férfi, 49%-a nő. A mintánkba került nagyothallók 50%-a, a siketek 45%-a férfi.

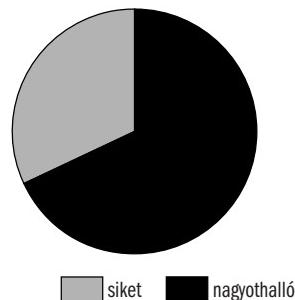
A hallássérültség fokát 5 kategóriára bontottuk: 1. enyhe nagyothalló, 2. közepes nagyothalló, 3. súlyos nagyothalló, 4. siket hallásmaradvánnyal, 5. teljesen siket. Tehát mindenki szubjektív módon sorolta be magát a megfelelő kategóriába. Szerettünk volna objektív mércéhez is hozzájutni, hogy összevessük, ki minék minősíti saját magát a valós halláscsökkenés mértékéhez képest. Ezért rákérdeztünk arra is, hogy hány db-es a hallásvesztesége (mekkora a hallásküszbérteke). Erre a kérdésre azonban csak a minta negyede válaszolt, így ezt az információt nem tudtuk felhasználni az elemzésben. Talán a szubjektív megítélés fontosabb is, mint az orvosi-gyógypedagógiai szempont alapján tett különbségtétel, hiszen a siket- vagy nagyothallóidentitás, az adott közösséghoz való tartozás érzése elsősorban szubjektív élmény. Az eredeti 5 kategóriát végül két kategóriába vontuk össze, így: 1., 2., 3., = nagyothalló, és 4.,

5., = siket lett. A minta 68%-a nagyothonnáknak, 32%-a siketnek vallja magát. A mikrocenzus hallásállapot szerinti kategorizálását a bevezetőben részletezett okok miatt nem tudtuk összevetni a kapott eredményekkel.

1/a. ábra.* Hallásvesztés mértéke, a

1/b. ábra: Hallásvesztés mértéke, b

* A tanulmány minden táblázatában és diagramjában kerekített adatok szerepelnek.

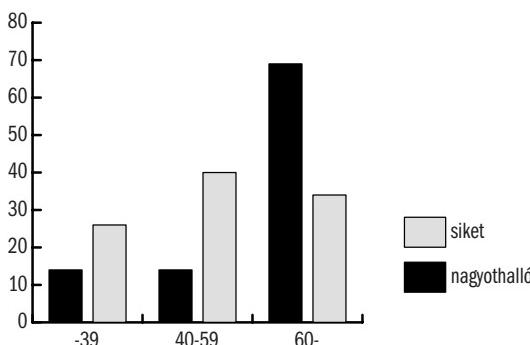
A válaszokat eredetileg 7 (KSH) csoportba soroltuk, majd ezek alapján három, a népszámlálással is harmonizáló kategóriát készítettünk.

Mintánk a korcsoport- változó szerint tükrözi legjobban a népszámlálási adatokat, vagyis ebből a szempontból közelíti meg leg pontosabban a mikrocenzus adatbázisát.

Mintánk túlnyomó többségét az idősek alkotják. Hatvan éves és annál idősebb a válaszadók 58%-a, ami a mikrocenzusban 62%. A 40–59 év közöttiek aránya mintánkban 25%, a mikrocenzusban 21%. A 39 évnél fiatalabbak (de 18 évnél idősebbek) közel 17%-ot tesznek ki, a mikrocenzusban a 15–39 évesek aránya 13%. Azt mondhatjuk tehát, hogy mintánk a '90-es adatfelvételhez képest hasonló, de valamivel fiatalabb korösszetételelű.

A siketek és nagyothonnók korcsoport szerinti megoszlása a következő. A nagyothonnók közel 70%-a 60 év feletti (!), 17%-a 40–59 éves, és 13,7%-a 39 évesnél fiatalabb. A siketeknél a kormegoszlás valamivel egyenletebb: 60 év feletti kb. a siketek egyharmada, 40–59 éves valamivel több, mint harmada, és ennél fiatalabb 26%-a. A nagyothonnás esetén jóval nagyobb szerepe van a kornak, mint a siketség esetén. Vagyis sokkal magasabb az időskori nagyothonnók aránya az időskori siketekhez képest.

2. ábra: Korosztály hallásállapot szerint

A válaszolók fele házas, egy negyedük özvegy. 11% mondta magát egyedül élő nőtlennek illetve hajadonnak. Nyolc százalék elvált és élettárral vagy egyedül él. A maradék pár százalék az élettársakkal élőket, illetve a külön élő házasokat jelentik. Nyilván az életkorai differenciával magyarázható, hogy a siketek körében a házasságban élők valamivel felülréprezentáltak, a nagyothallók viszont alulréprezentáltak. S ennek megfelelően az özvegyi kategóriában nagyobb a nagyothallók aránya, mint a siketeké. Az elváltak között alig pár százalékkal magasabb a siketek aránya.

Mintánk a családi állapot szerint is elég jól közelíti a népszámlálás reprezentatív felvételét. 1999-ben a teljes magyar lakosság valamivel több, mint fele (53,4%) házas volt, egy negyede nőtlen, hajdon, és csak 11%-a özvegy. Az eltérések a korosztálybeli eltérésékből adódnak.

Iskolai végzettség

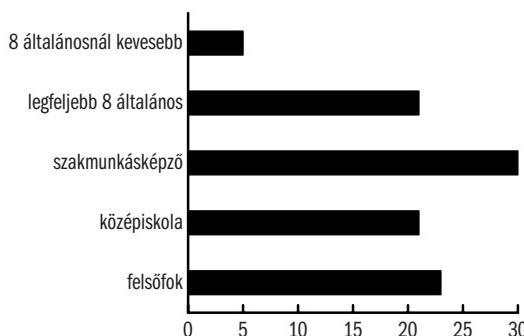
Az iskola a tananyag átadásán túl több fontos funkcióval is bír. Az oktatási intézmény a szociálizáció egyik színtere, a munkaerőpiaci pozíciók is elsősorban itt dőlnek el. Az iskolai hátrány tehát a későbbi munkavállalási esélyekbe, jövedelemszerzési lehetőségekbe is tovább gyűrűzik.

A válaszadók harmadának (30%) szakmunkásképző, illetve szakiskola a legmagasabb iskolai végzettsége. Ehhez a nagyothallók alulréprezentáltak, hiszen az iskolázottság kérdésére válaszoló nagyothalló közül 20%-nak van ennek megfelelő végzettsége. Ugyanakkor a siket válaszadóknál ez az arány rendkívül magas, 55%. A mikrocenzus szerint a hallássérültök 6%-ának van ilyen végzettsége. Mintánkban a másik legnagyobb kategória a főiskolai, illetve egyetemi végzettséggel rendelkezők (23%). Ez a mikrocenzusban szereplő pár százalékos (3,4%) adathoz képest óriási arány. Felsőfokú végzettsége van a nagyothallók harmadának, a siketek 6%-ának.

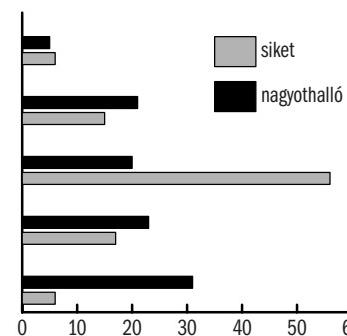
Hasonlóan magas a középiskolát végzettek aránya (21%) a mikrocenzus adataihoz képest. A nagyothallók valamivel felül- (23%), a siketek valamivel alulréprezentáltak (17%). Nyolc általánosa, vagy annak megfelelő iskolai végzettsége van a minta 21%-ának, a nagyothallók 21%-ának, a siketek 15%-ának. A mikrocenzus szerint ez 28%. A 8 általánost sem végezte el a minta 5%-a, a nagyothallók valamivel kevesebb, mint 5%-a, a siketek 6%-a, a mikrocenzusban szereplők több, mint fele. Szakképzettsége a válaszadók 78%-ának van.

Tehát a nagyothallók magasabban iskolázottak, mint siket társaik, ugyanakkor az egész mintára jellemző, hogy jobb eredményt mutat, mint egyrészt a mikrocenzus adatai, másrészt, mint – pl. a diplomával rendelkezők arányát tekintve – a teljes népességre vonatkozó adatok. [1996-ban a teljes népesség 48%-a általános iskolai vagy alacsonyabb végzettséggel, 40%-a befejezett középfokú és 12%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezett (1996).^{2]}] Ennek okát három tényezőre vezethetjük vissza. Egyrészt a fővárosban élők általában magasabb társadalmi státuszuk, magasabb végzettségük, jobb körülmények között élnek, mint a vidéki lakosok. Másrészt a nagyothallók jelentős része idősebb korában vált hallássérültté, tehát tanulmányait még hallóként fejezte be. A harmadik ok pedig az lehet, hogy a mintánkba került, azaz a forgalmazó cégnél, és az érdekvédelmi szervezetnél ügyfélként vagy tagként rendszeresen megforduló, és a kérdőívet kitöltő hallássérültök csak egy szűk, feltehetőleg iskolázottabb rétegét képviselik a hallássérült társadalomnak. Tehát a kapott eredmények az átlagnál jobb képet mutatnak.

3/a. ábra: Iskolai végzettség

3/b. ábra Iskolai végzettség hallásállapot szerint

Ha a halláscsökkenés bekövetkeztének ideje szerint tekintjük át az iskolai végzettséget, azt tapasztaljuk, hogy a prelingvális hallássérültek (a beszéd kialakulása előtt, 0–3 év között vesztette el a hallását) több mint fele szakmunkásképző intézetben fejezte be tanulmányait, és 6%-uk rendelkezik diplomával. A gyermekkorú (4–13 év között) hallássérültek többsége szintén a középiskolai szintnél alacsonyabb végzettségű, azonban jóval többen végeztek egyetemet vagy főiskolát (20%). A felnőttkori halláskárosodottak egyenletesebben oszlanak meg az utolsó négy kategóriában. Felsősökű végzettséggel pedig nyilvánvalónan a felnőttkori, ill. időskori hallássérültek rendelkeznek legnagyobb arányban. Ugyanakkor soknak közülük (közel 20%) csak nyolc általánosa van. Ez az idősebb korosztályra általánosan jellemző alacsonyabb iskolai végzettséggel magyarázható. A hallásromlás bekövetkeztének ideje jobban befolyásolja az elérte tanulmányi szintet, mint a halláscsökkenés mértéke.

Az iskolatípusra vonatkozó adatok szerint a válaszadók túlnyomó többsége (60%) hallók közé járt általános iskolába. A siketek általános iskolájában közel egyharmad (27%) tanult, míg nagyothallók között csak 8%. Hallók közé járt a nagyothallók 83%-a, a siketek 12%-a. A siketek iskolájába járt a siketek 78%-a, a nagyothallók 2,5%-a. A nagyothallók iskolájában a nagyothallók több mint 10%-a, a siketek közel 4%-a tanult. A többiek iskolaváltással, kisegítő iskolában vagy egyéb intézményben végeztek el az általános iskolai tanulmányaikat. Azonban nem csak az időskori nagyothallók tanultak hallók között, hanem a prelingvális nagyothallók egyötöde is. Ez az arány a siketeknél csak 3%.

Gazdasági aktivitás, foglalkozás

A foglalkoztatottságot tekintve a legszembeötlőbb mutató, az a 20%, ami a gazdaságilag aktív hallássérültekkel jelzi. Ez azt jelenti, hogy a minta egyötöde az, aki teljes (10%) vagy részmunkaidőben (5%) dolgozik, saját vállalkozása van (4,3%), vagy alkalmi munkákból, megbízásból él (1,6%). Az aktív korú siketek és nagyothallók között az aktivitási arány 37%, ami jóval elmarad a teljes magyar lakosság körében tapasztalt 53%-os mutatótól. Budapesten ez az arány pár százalékkal még magasabb.³

A minta 44%-a öregségi nyugdíjas, 31% rokkantnyugdíjas, 5% özvegyi nyugdíjas. Néhány főnek jár szociális járadék, illetve szociális segély, és 4,7% tanul még. Pár százaléket tesznek ki az eltartottak, illetve segítő családtagok.

A hallásállapot szerinti bontásban a siketek között az aktívak aránya 25%, azaz néhány százalékkal felülreprezentált, míg a nagyothonké ehhez képest csak 17%. Öregségi nyugdíjas a nagyothonok 57%-a, ami magasabb a teljes mintában tapasztalt aránynál, míg a siketeknél 18%, ami jóval alacsonyabb a két kategóriára együttesen vonatkozó 44%-nál. A siketek körében a rokkantnyugdíjasok aránya közel kétszerese (56%) a teljes mintában tapasztalhoz képest (31%). Nagyothonok esetében alig több, mint a fele (17%).

Az adatok azt mutatják, hogy az aktív korú siketek túlnyomó többsége inaktív kereső, azaz rokkantnyugdíjas, hiszen a 18–39 évesek közel fele, a 40–59 éveseknek pedig több, mint 80%-a kap rokkantsági ellátást. A legfatalabb kategóriába eső nagyothonknak csak valamivel több, mint negyede, a középkorosztályba tartozóknak pedig a 44%-a nyugdíjas.

A siketek tehát inkább válnak inaktívakká a nagyothonkhöz képest, valószínűleg jobban rászorulnak arra, hogy leszárazkoltassák magukat. A 90-es évek elején, közepén sorra szűntek meg azok a részlegek, ahol megváltozott munkaképességű embereket foglalkoztattak. Igaz, hogy a vonatkozó törvény⁴ 5%-os kvótában határozza meg a fogyatékosok alkalmazásának kötelezettségét, azonban sem a juttatások nem elég motiválóak a vállalatok számára, sem a szankciók nem elég súlyosak ahhoz, hogy mindezt a vállalatvezetők be is tartsák. Versenyképes, konvertibilis, a munkaerőpiacon jól eladható tudás, illetve szakmák hiányában a hallássérültek jelentős hányada a leszárazkoltatást választja. A rokkantnyugdíj ugyan biztos jövedelemforrást jelent, azonban más szempontból zsákutca is egyben, hiszen csak részidőben, vagy teljes idő esetén maximált bérért lehet melllette dolgozni.

Célszerűnek mutatkozik, hogy még egy tényezőt tekinterbe vegyük: nevezetesen a hallásromlás bekövetkezének idejét. Ezáltal megtudhatjuk, hogy van-e összefüggés e faktor (mely meghatározza az iskolai előmenetelt, illetve a hallók közötti érvényesülést) és a rokkantosítás között. A prelingválisok több, mint fele, a gyermekkorukban hallássérültekkel válók 40%-a, a felnőttkori hallássérülteknek 30%-a rokkantnyugdíjas. A rokkantnyugdíjasok között legnagyobb arányban a középkorosztályba (40–59 év) tartozók vannak, közülük is elsősorban azok, akik csecsemő- vagy gyermekkorukban vesztették el a hallásukat.

Egyértelmű tehát, hogy minél korábban történik a halláskárosodás, annál kisebb az esély a felzárkózásra, s így a munkavállalásra is. A középkorúak helyzete többszörösen is hátrányos, hiszen koruknál fogva ők kevésbé rendelkeznek a ma már elengedhetetlenül szükséges – pl. informatikai – ismeretekkel. Ez a korosztály a teljes népességben is kiszolgáltatottabb helyzetben van a munkaerőpiacra a fiatalabb versenytársakhoz képest.

A foglalkozások tekintetében megállapítható, hogy a magasabb presztízsű ágazatokban nagyobb az aránya a nagyothonknak, és fordítva, minél alacsonyabb iskolai végzettség elegendő egy bizonyos gazdasági ágban való elhelyezkedéshez, annál magasabb a siketek aránya. A gyermekkorú hallássérültek túlnyomó többsége a hallássérültek minden kategóriájában ipari, építőipari, ill. szakképzettséget nem igénylő foglalkozást űz. A legnagyobb gyakorisággal említett szakmák és foglalkozások: nagyothonok: lakatos, titkárno, marketing területén dolgozó, általános iskolai tanár; siketek: lakatos, takarító, mechanikai műszerész, szabó, varrónő, betűszedő.

Vagyoni helyzet

A válaszolók 23%-a él egyedül, 34%-uk másodmagával, 19%-uk harmadmagával és 14%-uk negyedmagával. Egy fő említtette, hogy nyolcan élnek egy lakásban. Hárman élnek intézetben. A lakások legnagyobb arányban 2 ill. 3 szobásak, de előfordul 6 ill. 7 szobás lakás is. Ezek

⁴ A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény

kb. fele-fele arányban 60 nm-nél kisebbek, illetve nagyobbak. Az egy főre eső terület legnagyobb gyakorisággal 11 és 40 nm közé esik. A lakás komfortfokozatát tekintve a mintában szereplők 60%-a összkomfortos lakásban, egyharmaduk pedig komfortos lakásban él. Ennél rosszabb minőségű lakásban 16 fő lakik.

A szobaszám tekintetében a nagyothallopok valamivel jobb helyzetben vannak siket társaikhoz képest, hiszen 40%-uk 3 és 10%-uk még több szobás lakásban él. A siketeknél ez az aránypár 31% és 5,4%. Az egy főre eső négyzetméter a nagyothallopok esetében kedvezőbb. Hiszen ez a mutató 20 nm felett van eseteik több, mint 73%-ában, míg a siket válaszadóknak csak 54%-ában. A teljes minta 30%-a többlekásos sorházban/társasházban és majdnem ennyi (27%) a panelházban élő. Meglepően sokan laknak családi házban (22%), valamint több lakásos sorházban (31%). A hallássérültség foka szerint különbséget téve azt láthatjuk, hogy a siketek között relatíve többen vannak, akik régi típusú városi bérházban laknak, s alulreprezentáltak a családi házban és a többlekásos sor/társasházban lakók között.

A lakások döntő többségeben saját tulajdonúnak (60%). A válaszolók nem egész egyharmadánál valamelyik hozzájártozó a tulajdonos, s párral százaléknyi az önkormányzati ill. szolgálati lakás. A siketek többen élnek önkormányzati lakásban (12,5%), mint a nagyothallopok (2,5%). Hozzájártozója lakásában lakik a súlyosan hallássérültek 19%-a, míg a nagyothallopok 30%-a. A hozzájártozójuk lakásában lakók 35%-a gyermekénél, 25%-a szüleinél, 20%-a házastársa/élettársa lakásában lakik. A siketek lakáskörülményeiket tekintve összességeben tehát rosszabb helyzetben vannak nagyothallop társaikhoz képest.

A minta egészére vonatkozó adatok – a lakás méretét és a szobák számát tekintve – meggyeznek a budapesti, illetve a közép-magyarországi népesség átlagos mutatóival. Az itt élők ugyanis legnagyobb arányban 2 szobás lakásban élnek, s az átlag alapterület 65 nm. Ugyanakkor a teljes népességen 80% felett van a saját tulajdonú lakásban élők aránya, ami 20%-os eltérést mutat a hallássérültek körében tapasztalt adathoz képest. Önkormányzati vagy rokon, ismerős birtokában lévő lakásban élni nyilvánvalóan bizonyos mértékű kiszolgáltatottságot jelent, ennyiben tehát a vizsgált csoport hátrányosabb helyzetű.

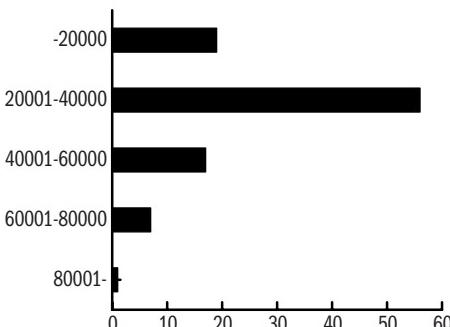
A hallássérültek jövedelemforrására a következők a jellemzők. A magas inaktivitási aránynak megfelelően a válaszadók 42%-a rendelkezik öregségi nyugdíjjal, 32%-a rokkantsági nyugdíjjal. A többi jövedelemforráshoz képest viszonylag magas a munkabér megjelölök aránya (14%). Özvegyi nyugdíjas közel 8%, családi támogatásban részesül több, mint 6%-uk. Egy-két százalék körül van az ösztöndíjasok, segélyből, szociális járadékból élők aránya. Vállalkozásból származó jövedelme a válaszadók 3,5%-ának van. (A válaszadók többféle jövedelemforrást is megjelölhettek!) A válaszolók 20%-ának jövedelme vagy azonos a vizsgálatkorú 25 500 Ft-os minimálbérrel, vagy az alatt van.

1999-ben a magyar lakosság körében az átlagkereset bruttó 77 187 Ft, nettó 50 076 Ft volt. Ehhez képest az egy évvel később felvett mintánkban a válaszadók több, mint fele 20 000 és 40 000 Ft közötti jövedelemmel rendelkezik. 40000 és 60000 Ft közé eső jövedelmet csak a minta negyede mondhat a magának. 100 000 Ft feletti jövedelme mindenkor 2 főnek van. A siketek majdnem 80%-a a 40 000 Ft alatti kategóriába esik, míg a nagyothallopoknál ez az arány csak 60%. A számok magukért beszélnek: a súlyosabb fokban hallássérültek – a korábban már említett iskolázottsági és foglalkozási dimenziókban elfoglalt alacsonyabb pozícióknak megfelelően – alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, mint nagyothallop társaik. Ugyanez vonatkozik az egész háztartás egy főre számított jövedelme esetén is. A jövedelem összetett kategória, a keresetet is tartalmazza, ennek elleére a vizsgált csoport jövedelme alacsonyabb, mint a lakosság egészében tapasztalt kereset átlaga.

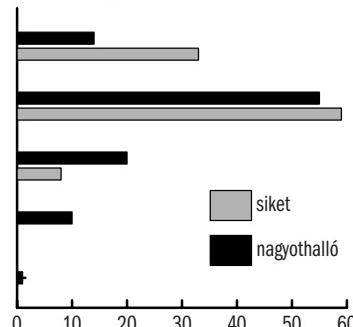

Az egy főre eső jövedelmet vizsgálva azt láthatjuk, hogy a minta közel egyötödénél ez az összeg 20 000 vagy annál kevesebb. Siketknél ez az arány 33%, a nagyothalóknál 14%. A teljes mintát tekintve az esetek több, mint fele a 20 000 és 40 000 Ft közötti, 16%-a a 40 000 és 60 000 Ft közötti kategóriába esik. Egy fő esetén igaz, hogy a háztartás jövedelmét elosztva az együtt élők számával, mindenki egyenként 80 000 Ft feletti összeg jut. Több mint 40 000 Ft jut egy főre a nagyothalók háztartásainak 30%-ában, míg a siket válaszadók háztartásainak 8%-ában.

4/a. ábra: Egy főre jutó jövedelem

4/b. ábra: Egy főre jutó jövedelem hallásállapot szerint

A lakáshelyzet és a jövedelem nagyság szerint a nagyothalók helyzete némileg jobbnak mutatkozik, mint siket társaiké. Kérdés, hogy ez az eredmény mennyire hozható összefüggésbe a halláscsökkenés bekövetkeztének idejével. Azaz nem lehet-e, hogy arról van szó: az időskori hallássérültek magasabb iskolázottságának, jobb anyagi helyzetének köszönhetően a valós nál jobb képet kapunk a nagyothalókról?

Lássuk, milyen eredményre jutunk, ha harmadik változóként bevonjuk a hallásromlás bekövetkeztének idejét. A személyes jövedelemre vonatkozóan azt tapasztaltuk, hogy minden kategóriában a hallássérültek zöme 20 000 F feletti és 40 000 Ft alatti jövedelemmel rendelkezik. Ugyanakkor azok a hallássérültek, akik prelingválisan, illetve gyermekkorukban váltak siketté vagy nagyothalóvá, alulreprezentáltak a 40 000 Ft feletti személyes jövedelem kategóriáiban. A 14. életévük után, illetve időskorban hallássérültté vált válaszolók személyes jövedelme viszont felülreprezentált a 40 000 Ft feletti kategóriákban. A 100 000 Ft feletti jövedelemmel rendelkezők csak olyan hallási fogyatékosok közül kerültek ki, akik felnőttkorukban vesztették el hallásukat. 20 000 Ft alatti jövedelemmel rendelkezik a prelingválisok 22%-a, míg a felnőtt-, illetve időskori hallássérültek 3–4%-a. A minimálbérnek megfelelő, vagy annál kevesebb jövedelme van a prelingválisok 36%-ának, míg az összes többi kategóriába tartozó hallássérülteknek ennél jóval alacsonyabb hányadának. Ha a nagyothalókat vizsgáljuk (a siketek száma elemezhetetlenül kicsi a másik három kategóriában), azt láthatjuk, hogy a prelingvális nagyothalók 80%-a a 40 000 Ft alatti jövedelemkategóriába esik, míg a 14–59 éves korukban halláskárosodást szenvedőknek a 60%-a, s az időskori hallássérültek 55%-a. A prelingvális siketek és nagyothalók jövedelemnagysága között lényegi különbség nem mutatható ki. A 4 éves kor után halláskárosulttá váltak körében azonban már érzékelhető különbség van a siketek és nagyothalók között.

A vagyon helyzet másik indikátorát, a lakáshelyzetet is elemeztük a halláscsökkenés idejének fényében. A lakásnagyságra vonatkozóan a jövedelemnagysághoz hasonló eredményt kap-

tunk: a prelingvális hallássérültek felénél 20 nm-nél kevesebb jut egy főre, míg a hallásukat később elvesztők körében ez az arány jóval alacsonyabb. Több mint 30 nm esik egy főre a prelingválisok 24%-ánál, a 4–13 évesen hallássérültté váltak 33%-ánál, a felnőttkori siketek és nagyothallok 49%-ánál, az időskori hallássérültek több mint 60%-ánál. A számok jól mutatják, hogy a prelingvális hallássérültekhez képest jobb körülmények között élnek azok, akik életük egy későbbi szakaszában vesztették el hallásukat, függetlenül attól, hogy az adat-felvétel idején hány évesek voltak.

A legjellemzőbb lakóháztípusok szerint: a prelingválisok legnagyobb arányban panelházban (29%); a következő kategóriába tartozók régi típusú bérházban vagy panelházból (33–33%), a felnőttkori hallássérültek többplakásos sorházban illetve családi házban (29–29%), s az időskori hallási fogyatékosok többplakásos sorházban (44%) laknak. Ez az eredmény is összecseng a korábban tapasztaltakkal, vagyis a csecsemő- és gyermekkorú hallássérültek rosszabb minőségű, a lakáspiacon alacsonyabb értékű ingatlanokban élnek.

Azt mondhatjuk tehát, hogy minél korábban következik be a halláscsökkenés, annál rosszabak az esélyek egy magasabb életszínvonal elérésére, melynek okai között elsőként az alacsonyabb iskolázottság szerepel, s ezzel szoros összefüggésben a foglalkozási hierarchiában elfoglalt alacsonyabb státus, rosszabb anyagi nívó. A prelingvális, ma már 60 év feletti hallássérültek idősebb korukra sem tudtak olyan szintet elérni, mint azok a társaik, akik hasonló korúak, de felnőtt/időskorban lettek siketek vagy nagyothallok. A korai hallásromlás tehát behozhatatlan hátrány, mely az élet több területén is megmutatkozik. A halláskárosodás ideje és súlyosságának foka természetesen együttesen határozzák meg az érvényesülési, vagyonszerzési esélyeket, azonban a fent vizsgált mutatók szerint a halláskárosodás idejének erősebb hatása van.

Összefoglalás

A hallássérültek iskolázottságuk, a foglalkozási presztízhierarchiában elfoglalt helyük, illetve jövedelemnagyságuk tekintetében messze elmaradnak a teljes lakosság átlagától. A siketek valamivel rosszabb helyzetben vannak, mint nagyothallok társaik, képzettségüket, s ezzel szoros összefüggésben anyagi helyzetüket illetően. Az aktív korú siketek túlnyomó többsége inaktív kereső, míg a nagyothallokknál ez az arány még az 50%-ot sem éri el. A magas presztízsértékkel bíró ágazatokban és szakmákban magasabb a nagyothallok aránya, és fordítva, az alacsonyabb képzettséget igénylő területeken a siketek felülvizsgáltak. Adataink szerint az aktív korú siketek többsége rokkantnyugdíjas, vagyis ők inkább válnak inaktívvá, mint nagyothallok társaik.

Mindent összevetve azokban a családokban élnek a legrosszabb anyagi körülmények között, ahol ez a típusú fogyatékosság halmozottan fordul elő, ahol kevesebb ép hallású csalátag képes kompenzálni a halláskárosodással járó, fent említett tényezőkkel magyarázható jövedelemkiesést.

Abonyi Nóra

Cigány gyerekek a kisegítő osztályokban

A cigány tanulók iskolai elkülönítésének hosszú évek óta gyakorolt módja, hogy szocializációs hiányosságaiakra hivatkozva már a beiskolázásnál különválasztják és kisegítő osztályokba sorolják őket. A kisegítő iskolákból (amelyeket újabban felzárkóztató vagy fejlesztő iskoláknak